

2. Mejniki bralne pismenosti

V raziskavi so četrtošolci brali literarna in informativna besedila. Razumevanje vsakega besedila smo preverjali z naborom vprašanj, ki so od učencev zahtevala različne procese razumevanja, na primer iskanje eksplicitno zapisanih podatkov, sklepanje, integriranje, evalvacijo prebranega. Bralni dosežki v raziskavi PIRLS so razdeljeni v več skupin tako, da jih razmejujejo mejniki. Mejniki pa so postavljeni na točke, tako lahko vsebinsko opišemo nivo bralnega razumevanja. Najvišji mednarodni mejnik je postavljen pri 625 točkah, višji mednarodni mejnik pri 550 točkah, srednji mednarodni mejnik pri 475 točkah in nižji mednarodni mejnik pri 400 točkah. Kot bomo videli v nadaljevanju, je šele znanje branja na višjem mednarodnem nivoju tisto, ki omogoča, da se učenke in učenci z branjem lahko učijo. V Sloveniji ga dosega 42 % otrok.

Mednarodne mejnike sta določila *Mednarodni študijski center (ISC)* v Bostonu in *Reading Development Group*, skupina izbranih strokovnjakov z vsega sveta, ki je z vodstvom raziskave in nacionalnimi koordinatorji sodelovala ves čas raziskave.

Smernice PIRLS za izvedbo raziskave (Mullis, 2006) določajo osnovno usmeritev, naj bo polovica besedil v raziskavi namenjena branju, ki vzpodbuja literarno doživetje (literarna besedila), in polovica besedil, namenjena pridobivanju in uporabi informacij.

Literarna besedila, ki so jih v raziskavi brali učenci, so bila v angleščini dolga okoli 800 besed, v slovenščini pa so nekoliko krajša (Več o tem v publikaciji *Naloge za preverjanje bralne pismenosti v raziskavi PIRLS 2011*). Odstotek besedil, uporabljenih v glavnem zajemu raziskave, je bilo sodobnih ali tradicionalnih zgodb. Zgodbe so imele večinoma po 2 glavna lika in enega ali dva osrednja dogodka.

Informativna besedila so bila v angleščini dolga od 600 do 900 besed. Vsebovala so diagrame, zemljevide, tabele, ilustracije, fotografije. Besedila so bila organizirana na različne načine.

Približno 20 % vprašanj v testih je od učencev zahtevalo osredotočenje in priklic eksplicitno zapisanega podatka, 30 % enostavno sklepanje, 30 % integriranje in interpretacijo idej in podatkov ter 20 % raziskovanje in vrednotenje vsebine ter jezikovnih in besedilnih elementov.

Pri vsakem mednarodnem mejniku bomo opisali nabor bralnih veščin in strategij, ki jih obvladujejo in uporabljajo otroci na določenem mejniku, in prikazali primer vprašanja, sidranega na tem mejniku.

Mejnike, ki so natančneje opisani v Tabeli 2.1, povzamemo na kratko: učenci, ki dosežajo najvišji mednarodni mejnik, so sposobni odgovoriti na vprašanja in pri interpretaciji upoštevati celotno besedilo, za utemeljitev pa navesti dokaze iz besedila. Učenci na višjem mednarodnem mejniku razlikujejo pomembne dogodke in informacije, sklepajo in intepretirajo s pomočjo besedila, evalvirajo vsebinske in besedilne elemente ter prepoznajo nekatere jezikovne značilnosti. Učenci na srednjem mednarodnem mejniku poiščejo eksplicitno zapisane podatke, izvedejo preproste sklepe, prepoznavajo nekatere značilnosti besedil in začinjajo prepoznavati jezikovne značilnosti. Učenci na nižjem mednarodnem mejniku pa znajo poiskati podatke, ki so eksplicitno zapisani ali pa jih je v besedilu lahko najti.

Slovenski četrtošolci so v raziskavi dosegli naslednje mejnike: 8 % jih je doseglo najvišji mejnik, 42 % višji mejnik, 79 % srednji mejnik in 95 % nižji mednarodni mejnik (odstotki so seveda kumulativno seštet).

Države se po doseganju mejnikov zelo razlikujejo. Nizozemska je edina med vsemi državami, kjer vsi četrtošolci dosegajo vsaj nižji mednarodni mejnik.

Največ učencev dosega najvišji mednarodni mejnik v Singapurju, kar 24 %, v Rusiji, Severni Irski, Finski, Angliji, Hong Kongu in ZDA pa ta mejnik dosega 17–19 % učencev.

V Tabeli 2.2 najdemo podatke o vseh mejnikih za posamezne države.

Višji mednarodni mejnik, torej tisto stopnjo, ki je potrebna za samostojno učenje, dosega v Singapurju in Rusiji kar 62 oziroma 63 % učencev.

Večina držav uspe vsaj na osnovnem nivoju (nižji mejnik) opismeniti skoraj vse učence. Zanimiva je Norveška, ki enako kot Slovenija na osnovnem nivoju opismeni 95 % učencev, na najvišjem mejniku pa sta le 2 % njihovih učencev, kar je celo manj ali enako kot v nekaterih arabskih državah.

Na Hrvaškem najvišji mejnik dosega 11 % otrok, višjega pa 54 % otrok, kar je precej bolje kot v Sloveniji. Hrvaška je zaradi skupne zgodovine in podobnosti jezika še zlasti zanimiva za primerjave s Slovenijo.

Slovenija je pri doseganju mejnikov napredovala v primerjavi z merjenjem bralne pismenosti v PIRLS 2001 in PIRLS 2006. V letu 2001 je najvišji mednarodni mejnik doseglo 3 % učencev, v letu 2006 pa 6 %. Višji mednarodni mejnik je leta 2001 dosegla le četrtina (25 %) učencev, v letu 2006 pa dobra tretjina (37 %). Napredek od leta 2001 do 2011 je torej znaten: v letu 2011 kar 68 % več učencev dosega višji mednarodni mejnik kot v letu 2001. Slovenski učenci so napredovali tudi pri doseganju spodnjih dveh mejnikov. Srednji mejnik je v letu 2001 doseglo 67 % otrok, v letu 2006 76 % otrok, lani pa že 79 %. Vendar moramo pri interpretaciji tega mejnika biti previdni: v času, ko naj bi otroci začeli z branjem za učenje, vsi otroci za to še niso usposobljeni. Branje za učenje lahko uporabljajo le otroci, ki dosegajo višji mednarodni nivo, teh pa je v Sloveniji 42 %. Pri najnižjem mejniku je odstotek zrasel z 91 % v letu 2001 na 94 % v letu 2006 in 95 % v letu 2011. Tabela 2.3 prikazuje odstotek otrok, ki so v posameznem ciklu raziskave (2001, 2006, 2011) dosegli določen mejnik.

Nižji mednarodni mejnik

V Tabeli 2. 4 je primer vprašanja iz literarnega besedila. Vprašanje je sidrano na nižji mednarodni mejnik. Literarno besedilo *Leti, orel, leti* (afriška pripovedka) o orlu, ki ga je kmet vzgajal kot piščanca, kmetov prijatelj pa je želel orla pripraviti do tega, da bi se obnašal kot orel, kar mu je na koncu tudi uspelo. Prvo vprašanje zahteva odgovor na to, kaj je šel kmet iskat na začetku zgodbe. Čeprav je besedilo zahtevno, je bilo to vprašanje za veliko večino otrok zelo lahko. Nanj so pravilno odgovorili tudi tisti, ki se skozi besedilo niso prebili na način, da bi ga razumeli v vsej njegovi kompleksnosti.

Na vprašanje, ki je zahtevalo priklic eksplicitno zapisanega podatka z začetka zgodbe, je pravilno odgovorilo v povprečju 89 % otrok iz vseh držav. V Rusiji so bili to skoraj vsi (99 %), pa tudi na Hrvaškem (98 %), v Sloveniji je nanj pravilno odgovorilo 94 % otrok. Kar v 11 državah je bil odstotek pravih odgovorov enak ali višji od 95.

Srednji mednarodni mejnik

V Tabeli 2.5 je prikazan primer vprašanja iz drugega literarnega besedila. Gre za besedilo *Pita za sovražnike*, sodobno zgodbo o sklepanju prijateljstva. V drugem vprašanju, ki ga navajamo kot primer, je bilo treba sklepati glede na reakcijo lika iz zgodbe. Vprašanje se nanaša na začetek besedila, od učenca pa zahteva izpeljavo preprostega sklepa. V Singapurju je na vprašanje pravilno odgovorilo 87 % učencev, v povprečju vseh držav pa 70 % učencev. V Sloveniji je na vprašanje pravilno odgovorilo 74 % učencev.

Drug primer za srednji mednarodni mejnik je iz informativnega besedila (Tabela 2.6). To informativno besedilo je bil letak z informacijami in napotki za izlet. Vprašanje se je nanašalo na glavno sporočilo letaka. Podatek na letaku ni bil eksplicitno zapisan, od otrok se je pričakovalo preprosto sklepanje. Na letaku informacije niso zapisane linearno, zato branje letaka v primerjavi z linearnim besedilom zahteva drugačen pristop. Za veliko otrok iz različnih držav to vprašanje vseeno ni bilo težko, največ pravih odgovorov (92 %) je bilo na Tajvanu. V Sloveniji je na to vprašanje, ki je bilo vprašanje izbirnega tipa, pravilno odgovorilo 69 % otrok, kar je statistično pomembno manj od mednarodnega povprečja (74 %).

Višji mednarodni mejnik

V Tabeli 2.7 je ponovno primer iz literarnega besedila *Pita za sovražnike*. Pri tem vprašanju je bilo treba integrirati in interpretirati celotno besedilo. Učenci so morali prepoznati namero dejanja enega glavnih likov v zgodbi. V treh državah (Rusiji, Hong Kongu in na Finskem) je na vprašanje pravilno odgovorilo več kot 70 % učencev. V Sloveniji je pravilno odgovorilo 56 % učencev, kar je pomembno višje od mednarodnega povprečja, ki je 50 %.

Za višji mednarodni mejnik navajamo še en primer iz zgodbe *Leti, orel, leti* (Tabela 2.8). Gre za zaprto vprašanje z izbirnimi odgovori, ki od učenca zahteva raziskovanje in vrednotenje vsebinskih, jezikovnih in besedilnih elementov. Učenci so morali ovrednotiti pomembnost dogodka v zgodbi. V Rusiji so odgovarjali najbolje, 79 % učencev je na vprašanje odgovorilo pravilno. Več kot 70 % pravih odgovorov je bilo še na Portugalskem, Finskem, v ZDA, na Irskem, Severnem Irskem in na Švedskem. V Sloveniji je na vprašanje pravilno odgovorilo 62 % učencev. Učitelji in učenci so velikokrat mnenja, da so testi z izbirnimi odgovori lažji, to pa ni nujno res. Težavnost testa je odvisna od vprašanj, pri vprašanjih z izbirnimi odgovori pa tudi od odgovorov, ki jih ponudimo na izbiro. Kadar so odgovori za učenca, ki snovi ne zna dobro ali besedila ne razume, enako verjetni, in do pravih odgovorov ne more priti s postopkom izločanja najbolj neverjetnega odgovora, je težavnost vprašanja lahko poljubna. Testi PIRLS so dokaz, da se da tudi na zahtevnejšem nivoju postaviti dobro vprašanje z izbirnimi odgovori.

Tretji primer za višji mednarodni mejnik je v Tabeli 2.9. Tudi tu se vprašanje nanaša na letak o izletu. Od učenca se zahteva raziskovanje in vrednotenje vsebinskih, jezikovnih in besedilnih elementov. Treba je bilo raziskati tabelo s podatki in najti primeren podatek. Na Danskem je pravilno odgovorilo 86 % otrok, v Sloveniji pa 62 %.

Zadnji, četrti primer za višji mednarodni mejnik je naveden v Tabeli 2.10. Primer je iz informativnega besedila *Skrivnost orjaškega zoba*. Gre za zelo zahtevno besedilo, v katerem se mora učenec miselno prestaviti v svet, ko so ljudje šele začeli odkrivati, da so nekoč na Zemlji živeli dinozavri, in svoje razmišljanje argumentirati iz zornega kota preteklosti. Pri tem vzorčnem vprašanju je šlo za izpeljavo preprostega sklepa, učenec je moral iz več trditev sklepati na znanstvenikov namen. V Hong Kongu in na Tajvanu je na to vprašanje zaprtega tipa pravilno odgovorilo 80 oziroma 79 % učencev, v Sloveniji pa 65 %.

Najvišji mednarodni mejnik

V Tabeli 2.11 je primer vprašanja iz besedila *Leti, orel, leti* za najvišji mednarodni mejnik. Od učenca zahteva integracijo in interpretacijo idej in podatkov, za pravičen odgovor pa je bilo treba interpretirati ravnanje junaka iz zgodbe in s pomočjo primera iz besedila opisati junakov značaj oziroma njegovo obnašanje. Mednarodno povprečje pravičnih odgovorov za to vprašanje odprtega tipa je bilo 29 %, najbolje so se odrezali učenci Hong Konga in Tajvana, kjer je pravilno odgovorilo 59 oziroma 55 % učencev. V Sloveniji je pravilno odgovorilo le 13 % učencev.

Drug primer za najvišji mednarodni mejnik je v Tabeli 2.12; primer je iz besedila *Skrivnost orjaškega zoba*. Vprašanje od učencev zahteva interpretacijo in integracijo idej in podatkov, saj so morali učenci interpretirati in integrirati besedilne in vizualne podatke ter primerjati 3 stvari iz besedila. Mednarodno povprečje je bilo 32 %, Slovenija je dosegla 33 %, najbolje pa so se odrezali iz Hong Konga, Singapurja in Tajvana, kjer je pravilno odgovorilo 62 %, 57 % oziroma 53 % učencev. V vseh ostalih državah je bil delež pravičnih odgovorov manj kot 50 %.